

**SECTION 7
CRIMINAL PROCESS AND CRIMINALISTICS;
JUDICIAL EXPERTISE; OPERATIONAL-SOURCING ACTIVITY**

**СЕКЦІЯ 7
КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОЦЕС ТА КРИМІНАЛІСТИКА;
СУДОВА ЕКСПЕРТИЗА; ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВА ДІЯЛЬНІСТЬ**

DOI: <http://www.doi.org/10.21272/legalhorizons.2018.i13.p97>

ОСОБЛИВОСТІ РОЗСЛІДУВАННЯ ВБИВСТВА НА ЗАМОВЛЕННЯ

***Маланчук Петро Михайлович,**
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінально-правових дисциплін
та судочинства,
Навчально-науковий інститут права,
Сумський державний університет*

***Номировська Юлія Володимирівна,**
Навчально-науковий інститут права,
Сумський державний університет*

Стаття присвячена встановленню особливостей розслідування вбивств, вчинених на замовлення. Визначено, що вбивством на замовлення є умисне позбавлення життя потерпілого, вчинене за дорученням іншої особи. З'ясовано характерні ознаки, які дозволяють робити припущення про замовний характер вбивства. До них належать, зокрема, становище особи жертви в суспільстві; демонстративний і зухвалий характер вчинення злочину; використання автоматичної вогнепальної зброї, вибухових пристроїв та інших предметів, спеціально призначених для позбавлення життя; ознаки приховування злочину; мінімальна кількість слідів та інші.

З'ясовано, що вбивства на замовлення вчиняються у побутовій, комерційній, політичній сферах, а також у сфері діяльності злочинних організацій. Визначено, що виконавцями вбивства на замовлення можуть бути як професіонали, так і дилетанти. Професійними виконавцями можуть бути особи, які мають військову підготовку, колишні офіцери правоохоронних органів, а також особи, які належать до злочинних угруповань.

Встановлено напрями розслідування даного злочину залежно від слідчої ситуації. З'ясовано специфіку огляду місця події у разі застосування виконавцем вогнепальної зброї. Звернено увагу на важливість участі спеціалістів та експертів у розслідуванні вбивств на замовлення. Визначено типовий комплекс експертиз, які найчастіше призначаються при розслідуванні вбивств на замовлення. До них належать, зокрема, судово-медичні, медико-криміналістичні, судово-балістичні, судово-біологічні, дактилоскопічні, вибухово-технічні, почеркознавчі, авторознавчі, технічні, судово-психологічні та хімічні експертизи. Звернено увагу, що при розслідуванні даних

злочинів необхідно виходити з наявності обов'язкового зв'язку потерпілого із замовником, тому потрібно детально вивчити особу потерпілого та, якщо про нього є інформація, замовника.

Ключові слова: вбивство на замовлення, розслідування, замовник, виконавець.

Malanchuk P. M., Nomyrovska Yu. V. Peculiarities of the investigation of the contract murder.

The article is devoted to the establishment of peculiarities of the investigation of the contract murder. It is determined that the contract murder is intentional deprivation of life of the victim, committed on behalf of another person. Clarified the characteristics which allow us to make assumptions about custom-made character of murder. These include, in particular, the position of the person like a victim; demonstrative and daring nature of the crime; the use of automatic fire arms, explosive devices and other items specifically designed for the deprivation of life; signs of concealment of a crime; the minimum number of traces and others.

It found that the contract murders are committed in domestic, commercial and political spheres, as well as in the activities of criminal organizations. It is determined that the executors of the contract murder can be both professionals and amateurs. Professional executors can be people who have military training or former officers in a law enforcement, and people who belong to criminal gangs.

The directions of investigation of this crime are established depending on the investigative situation. The specifics of the inspection of the scene, in case of, exposure by fire arms is clarified. The attention is paid to the importance of the participation of specialists and experts in the investigation of contract murders. The typical complex of expertises, which are appointed more often in the investigation of contract murders, are determined. These include, in particular, forensic medical, forensic ballistic, forensic biology, dactyloscopic, explosive-technical, graphological, technical, forensic psychological, chemical expertises. The attention is drawn to the investigation of these crimes, which must be based on the availability of the required connection of the victim with the customer, therefore it is necessary to study in detail the identity of the victim and the customer.

Key words: a contract murder, investigation, executor, customer.

Постановка проблеми. Відповідно до ст. 3 Конституції України людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Вбивство, тобто заповідання смерті іншій людині, насильницьке позбавлення життя є одним з найтяжчих злочинів, який суворо переслідується державою в особі її правоохоронних органів. Вбивство на замовлення відносять до найбільш резонансних злочинів, який характеризується складним злочинним переплетінням: замовник-виконавець або замовник-посередник-виконавець. Воно є скоєним, як правило, в умовах неочевидності, що істотно ускладнює його розкриття. Вищезазначене зумовлює необхідність дослідження криміналістичної характеристики і методики розслідування вбивства на замовлення з метою забезпечення його ефективного розкриття.

Метою статті є визначення характерних ознак вбивства на замовлення та встановлення особливостей його розслідування. Відповідно до мети поставлені такі завдання: визначити поняття вбивства на замовлення та його характерні ознаки; з'ясувати основні напрями та особливості початкового етапу розслідування вбивства на замовлення.

Дослідженню питань, пов'язаних з вбивствами, вчиненими на замовлення, присвячені праці В. Ю. Шепітько, А. О. Шульги, В. О. Маркуся, О. В. Крижановської, О. В. Синчука, В. І. Боярова, М. О. Селіванова та інших.

Виклад основного матеріалу. Пленум Верховного Суду України у Постанові «Про судову практику в справах про злочини проти життя та здоров'я особи» від 07.02.2003 р. визначає вбивство на замовлення як умисне позбавлення життя потерпілого, здійснене особою (виконавцем) за дорученням іншої особи (замовника). Доручення може мати форму наказу, розпорядження, а також угоди, відповідно до якої виконавець зобов'язується позбавити потерпілого життя, а замовник – вчинити в інтересах виконавця певні дії матеріального чи нематеріального характеру [3].

Для замовного вбивства характерним є те, що його виконавець одержує чи бажає одержати певну вигоду не від самого факту позбавлення життя потерпілого, а за вчинення дій, спрямованих на виконання замовлення чи у зв'язку з його виконанням. Саме ця обставина принципово відрізняє вбивство на замовлення від інших вбивств, вчинених під впливом сторонніх осіб. Таке вбивство має специфічний механізм

організації та вчинення, часто характеризується відсутністю безпосередніх зв'язків між замовником та виконавцем злочину, попередніх стосунків між найманою особою і жертвою (вони не знайомі один з одним, не мають спільних інтересів).

Вбивства на замовлення були відомі ще до нашої ери, їх опис зберігається у пам'ятках Стародавнього Сходу. Проте як спеціальність воно з'явилося значно пізніше – у ХІХ столітті на Сицилії. Сицилійська мафія понад 150 років не змінювала своїх ритуалів і залишалася найбільш консервативною з усіх злочинних організацій. Вона одержала назву «Товариство честі». Право винесення смертного вироку належало голові мафіозної «сім'ї». Засудженого до смерті вбивали, задалегідь попередивши. Вбивство найманими особами існувало і в СРСР за часів «застою», проте воно не мало такого розмаху, як сьогодні [5].

Для ефективного розслідування будь-якого злочину велике значення має дослідження його об'єктивної сторони, тобто сукупності ознак, які визначають зовнішню сторону злочину і характеризують суспільно-небезпечне діяння. Тому доцільно зупинитися на деяких аспектах криміналістичної характеристики даного виду злочинів. На підставі аналізу матеріалів справ про вбивства на замовлення Бояров В. І. пропонує умовний поділ злочинів цієї категорії на чотири групи:

1) вбивства, скоєні переважно на побутовому ґрунті, замовником яких є член сім'ї або родич потерпілого, а виконавцем, як правило, є раніше судима особа з близького оточення замовника – сусід, колега по роботі та ін. При цьому вищезазначені обставини виключають потребу в посереднику. Скоюється вбивство в помешканні потерпілого, переважно з використанням холодної зброї (сокира, ніж) або шляхом удушення (інколи з подальшим приховуванням трупа). Досить часто проглядається зв'язок «потерпілий-виконавець», що не є характерним для зазначеної категорії злочинів;

2) вбивства, скоєні у сфері комерційної діяльності. При цьому може діяти один чи декілька посередників, а зв'язок між потерпілим та виконавцем, як правило, не проглядається. Скоюються такі вбивства найчастіше із використанням вогнепальної зброї за місцем проживання потерпілого (у під'їздах чи біля будинку). Розроблення плану вбивства, придбання зброї та інші необхідні дії покладаються безпосередньо на виконавця, тому його роль характеризується досить високою самостійністю (зокрема, в обранні способу та місця скоєння вбивства, придбання зброї);

3) вбивства, скоєні у сфері діяльності організованих злочинних формувань. Для них характерна відсутність посередників та ускладнена схема вчинення: здебільшого декілька виконавців, детально відпрацьований план, залучення значних технічних можливостей і засобів (транспортні засоби автоматична вогнепальна зброя, вибухові пристрої тощо), підготовка алібі виконавцям та ін. Порівняно з попередньою групою – значно знижена самостійність виконавців. Місце нападу пов'язане з традиційними маршрутами руху потерпілого;

4) вбивства, скоєні з політичних мотивів (зокрема, пов'язані з боротьбою за політичну владу) та на ґрунті професійної діяльності (вбивство суддів, працівників правоохоронних органів, журналістів тощо). Спосіб і місце скоєння переважно такі самі, як і при вбивствах, віднесених до другої групи [1].

Виконавці таких вбивств належать до двох умовних груп: професіонали та дилетанти. Останні характеризуються низькою вартістю послуг, проте використання їх послуг не дає ніяких гарантій: дилетант може вбити не ту людину, лише поранити жертву, залишити докази причетності. До професійних виконавців належать особи, які пройшли службу у військових формуваннях, колишні учасники Антитерористичної операції, колишні офіцери правоохоронних органів; професіоналами є і особи, які перебувають на постійному утриманні того чи іншого злочинного угруповання, та мають спеціальну підготовку, а також так звані «одинаки» – особи, що підтримують зв'язок із посередниками, не входять ні в які структури і зробили вбивства своєю професією [5].

Вбивства на замовлення скоюються в умовах неочевидності. Тому успіх розслідування визначається повнотою врахування можливих варіантів розвитку події, тобто висуненням усіх відповідних її обставинам версій і ефективністю їх перевірки. У механізмі побудови слідчих версій особливого значення набувають типові версії, під якими слід розуміти інформаційну модель, де відображено засновані на спостереженнях і узагальненнях загальні відомості, що пояснюють подію злочину в цілому чи її окремих сторін відповідно до певних слідчих ситуацій. У типових версіях мають відбиватися відомості щодо обставин події злочину, тобто ознак, які вказують на ймовірність учинення вбивства на замовлення, мотивів цих злочинних посягань, їх жертв, способів і знарядь учинення, замовників, посередників та виконавців.

Синчук О. В. виділяє такі типові ознаки, які надають підстави для припущень про замовний

характер вбивства: становище особи жертви в суспільстві; наявність інформації про те, що загиблий мав неприємні стосунки, отримував погрози; демонстративний і зухвалий характер вбивства; використання автоматичної вогнепальної зброї, вибухових пристроїв та інших предметів, спеціально призначених для позбавлення життя; відсутність ознак пограбування або іншого насильницько-корисливого злочину; залишення знаряддя вбивства; мінімальна кількість слідів; наявність великої кількості ушкоджень життєво важливих органів і «контрольного» пострілу; застосування комбінованих способів убивства, кожен з яких самостійно міг би спричинити смерть; ознаки приховування злочину; знищення свідків злочину; негативні обставини, що свідчать про інсценування події (наприклад, крадіжка малоцінних і залишення коштовних предметів, не викликане необхідністю розкидання речей тощо) [4]. Таким чином, встановити той факт, що вбивство скоєне на замовлення, можна за наявністю вищезазначених ознак під час огляду місця події. Важливого значення набуває правильний вибір напрямку розслідування, так як суб'єктний склад даного злочину зумовлює виникнення певних труднощів.

Слід погодитися з А. О. Шульгою, що розслідування вбивства на замовлення повинно проводитися за певними напрямками залежно від слідчої ситуації. Він виділяє п'ять основних напрямків розслідування і пропонує шляхи їх вирішення:

1) повідомлення про вбивство, вчинене невідомими особами, які втекли з місця злочину. У цьому випадку розслідування має бути спрямоване від місця злочину й особи потерпілого до вірогідних мотивів убивства та замовника, від неї – до виконавців та інших співучасників убивства. Доцільним є допит свідків, розшук злочинців по «гарячих» слідах, використання службово-пошукових собак тощо;

2) повідомлення про вбивство, виконавці якого відомі. У цьому випадку розслідування спрямовується від конкретного виконавця до події злочину, від неї – до мотивів убивства та особи, яка його замовила, й інших співучасників злочину. Проводяться затримання, особистий обшук, освідування і допит підозрюваного, призначаються судові експертизи;

3) повідомлення про вчинення неочевидного вбивства із застосуванням вогнепальної, холодної зброї або вибухового пристрою, які залишені на місці події. У такому разі розслідування спрямовується від дослідження вилученої зброї (або частин вибухового пристрою чи вибухової речовини) до мотивів убивства, далі – до вірогідних

його виконавців, від них – до замовника злочину. Доцільно провести вилучення зброї та негайно призначити відповідні експертизи, перевірити зброю через криміналістичні обліки;

4) повідомлення про появу у певної особи великої суми грошей або речей, що викликає обгрунтовану підозру відносно причетності цієї особи до злочинної діяльності. У такому випадку розслідування спрямовується від встановлення джерела надходження матеріальних цінностей до особи замовника, від неї – до події злочину, далі – до інших співучасників убивства.

5) повідомлення про факт приготування вбивства на замовлення або особа, яка повинна була його безпосередньо вчинити, добровільно повідомила про це. У цьому випадку розслідування спрямовується від обставин, що вказують на приготування вбивства на замовлення, до особи, яка брала в цьому участь, а далі – до замовника вбивства й інших співучасників [6].

Вирішальне значення у розкритті вбивства на замовлення має ретельний огляд місця події. У першу чергу необхідно організувати його охорону, що сприятиме якісному виявленню слідів злочину і гарантуватиме безпеку учасників слідчої дії. У разі застосування вогнепальної зброї специфіка огляду місця події полягає у виконанні комплексу послідовних дій. По-перше, проводиться цілеспрямований пошук місця перебування того, хто стріляв. Для цього ретельно оглядаються місця, зручні для ведення стрілянини, а також місця виявлення слідів (взуття, зброї тощо). По-друге, при огляді місця, де перебував виконавець, потрібно знайти на місці події сліди, які можуть залишитися від такої особи (сліди рук, ніг, недопалки, жувальні гумки, ліки). При їх дослідженні можна отримати дані, які характеризують особу. Вилучаються також зразки ґрунту, рослин, побілки стін та інші мікроречовини, котрі могли залишитися на взутті, одязі, тілі винного, що дозволяє надалі довести його зв'язок з місцем події. По-третє, особливу увагу приділяють залишеній на місці події або на шляху відходу зброї, так як на ній можуть бути виявлені сліди рук. Основну увагу приділяють слідам, які залишені від пострілу на місці події (кулі, гільзи, сліди від куль на стінах тощо). Крім того, сліди від пострілу і навіть біологічні сліди (наприклад, крові) потерпілого (якщо постріл здійснений з близької відстані) можуть бути виявлені і на підозрюваному [1].

А. О. Шульга пропонує також розділити місце події на три зони: найбільш віддалену від конкретного місця події – для роботи засобів масової інформації, загальну – місце роботи органів дізнання для збору оперативної інформації

(опитування очевидців, спостереження за натопвом тощо) та слідчу зону (де знаходиться труп та інші докази) – надається для роботи слідчих і спеціалістів. Під час огляду місця події необхідно використовувати засоби попередніх досліджень (пересувні експертні лабораторії), що дозволить швидше провести слідчу дію і сприятиме виявленню, фіксації, дослідженню речових доказів до призначення експертизи [6].

На початковому етапі розслідування проводяться такі слідчо-розшукові дії, як допити, обшуки, експертизи. Одними з найважливіших слідчих дій є відтворення обстановки і обставин події, що мають на меті перевірку показань підозрюваного та інших учасників кримінального провадження, а також – отримання нових доказів [1].

Слід акцентувати увагу на важливості участі спеціалістів та експертів у розслідуванні вбивств на замовлення. Основна мета залучення спеціаліста – розширити практичні можливості слідчого у виявленні, вилученні і фіксації слідів злочину під час провадження окремих слідчих дій. При цьому до типового комплексу експертиз, які найчастіше призначаються при розслідуванні вбивств на замовлення, належать такі: судово-медичні, медико-криміналістичні, судово-балістичні, судово-біологічні, цитологічні, імунологічні, дактилоскопічні, вибухово-технічні, почеркознавчі, авторознавчі, технічні, судово-психологічні та хімічні експертизи [6].

Ми розділяємо думку О. В. Крижановської, що у всіх випадках слідчий при розслідуванні вбивств

на замовлення (при плануванні слідчих та оперативно-розшукових дій) повинен виходити з основи цього виду злочину – наявності обов'язкового зв'язку потерпілого із замовником. Тому головною вимогою справ цієї категорії є ретельне вивчення особи потерпілого (замовника, якщо є інформація про нього), його зв'язків, способу життя і діяльності. Слід виходити і з наявності значної суми грошей у замовника, які повинні піти на оплату послуг найманих убивць. Ці суми часто відбиваються в особистих записках, нотатках, бухгалтерських та інших документах [2].

Висновки. Вбивство на замовлення – це умисне позбавлення життя потерпілого, здійснене особою (виконавцем) за дорученням (у формі наказу або угоди) іншої особи (замовника). Даний вид вбивства характеризується типовими ознаками, які дають змогу робити припущення про його замовний характер. Особливості розслідування такого злочину визначаються його криміналістичною характеристикою, зокрема, складним злочинним переплетінням замовник – виконавець або замовник – посередник – виконавець. Розслідування має спрямовуватися в залежності від конкретної слідчої ситуації, при цьому в одних випадках слідство рухається від встановлення особи виконавця, в інших – замовника. Проте в усіх випадках при провадженні слідчо-розшукових дій потрібно виходити з обов'язкового зв'язку потерпілого із замовником, що зумовлює необхідність ретельного вивчення інформації про вищезазначених осіб.

Література :

1. Бояров В. І. Деякі особливості розслідування вбивств на замовлення / В. І. Бояров, Л. Є. Калюжна // Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика). – 2007. – Вип. 17. – С. 33-40.
2. Крижановська О. В. Особливості криміналістичної характеристики замовних вбивств, вчинених на побутовому ґрунті / О. В. Крижановська // Південноукраїнський правничий часопис. – 2015. - № 2. – С. 170-173.
3. Про судову практику в справах проти життя та здоров'я особи : Постанова Пленуму Верховного Суду України від 07.02.2003 р. № 2 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0002700-03>.
4. Синчук О. В. Роль типових версій у розслідуванні вбивств на замовлення / О. В. Синчук // Теорія та практика судової експертизи і криміналістики. – 2013. – Вип. 13. – С. 115-125.
5. Шепітько В. Ю. Криміналістика : підручник / В. Ю. Шепітько [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://uristinfo.net/kriminalistika/260-kriminalistika-vju-shepitko.html>.
6. Шульга А. О. Основи методики розслідування вбивств на замовлення / Автореферат дис. – Київ-2003, УДК 343.122.